

Dariusz Magier

(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

Instrukcja organizacyjna Polskiej Partii Robotniczej z 10 września 1944 roku

*Organizational Instruction of the Polish Workers' Party (PPR)
of September 10, 1944*

STRESZCZENIE

Nowa sytuacja polityczna związana z instalowaniem władzy komunistycznej w Polsce przez armię sowiecką w 1944 r. stworzyła potrzebę unormowania organizacyjnego rozrastającej się liczebnie Polskiej Partii Robotniczej. Zamieszczony materiał ma na celu prezentację pierwszej instrukcji organizacyjnej partii datowanej na 10 września 1944 r., która obowiązywała do uchwalenia statutu PPR w końcu 1945 r. Instrukcja określała wymogi członkowskie, strukturę wewnętrzną PPR, sposób tworzenia komórek partyjnych, powoływania komitetów, sposób przyjmowania członków i zasady sprawozdawczości. Rozwiązania w niej zastosowane w istocie stanowiły recepcję wzoru sowieckiego funkcjonowania partii komunistycznej.

Słowa kluczowe: instrukcja, organizacja, partia komunistyczna, Polska Partia Robotnicza, PPR, struktura

W lipcu 1944 r. na terenach powojennej Polski zajmowanych przez armię sowiecką dobiegał końca konspiracyjny okres działalności Polskiej Partii Robotniczej. Nowa sytuacja polityczna związana z instalowaniem władzy komunistycznej stworzyła potrzebę unormowania organizacyjnego rozrastającej się liczebnie partii. Niniejszy materiał ma na celu prezentację „Instrukcji organizacyjnej dla organizacji partyjnych na wyzwolonych terenach Polski”, pierwszej instrukcji organizacyjnej PPR datowanej na 10 września 1944 r., która obowiązywała do uchwalenia statutu PPR w końcu 1945 r.

Od czasu przerwania do kraju z Moskwy sześciu osób z tzw. grupy inicjatywnej PPR w nocy z 27 na 28 grudnia 1941 r. rozpoczęła się budowa partii

i organizacji zbrojnej w oparciu o byłych członków Komunistycznej Partii Polski i kilku rozproszonych komunistycznych grup stworzonych przed powstaniem PPR. Naczelną władzą partii był Komitet Centralny, który powstał w czerwcu 1942 r. Tą niejasną organizacyjnie i osobowo strukturą kierował Sekretariat KC w postaci trójki kierowniczej, czyli Marcelego Nowotki, Pawła Findera i Bolesława Mołojca. Tak jak i w okresie przedwojennym, struktura władzy w partii komunistycznej nie odzwierciedlała rzeczywistego systemu decyzyjnego, którego centrala znajdowała się w Moskwie¹. Próba budowy masowej partii, z racji znikomego poparcia dla niej w polskim społeczeństwie, oparta była głównie na odnawianiu starych kontaktów z okresu międzywojennego. Nic zatem dziwnego, że strukturę nowo tworzonej partii wzorowano na KPP, a właściwie na strukturze Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików): największymi jednostkami terytorialnymi podległymi KC miały być obwody, które dzielono na okręgi. Komitetom okręgowym podlegały komitety powiatowe, dzielnicowe (w większych miastach) i miejskie. Oczywiście, jeśli tylko pojawili się chętni, by takie komórki stworzyć, gdyż w lecie 1944 r. na terenach zajmowanych przez Armię Czerwoną były one efemeryczne, a w wielu regionach nie istniały wcale². Na czele partii stał sekretarz generalny. Obwodem kierował sekretarz obwodowy lub pełnomocnik KC, tzw. obwodowiec, a w skład komitetu wchodził, poza sekretarzem, technik i skarbnik, tworząc tzw. trójkę. Na czele komitetu okręgowego, analogicznie, stał sekretarz wraz z technikiem i skarbnikiem, czyli trójka niższego szczebla. W okresie okupacji niemieckiej w skład komitetów poszczególnych szczebli wchodził również dowódca komunistycznej partyzantki. Najniższym szczeblem PPR miały być kilkuosobowe komórki zawiązywane w miejscach zamieszkania lub pracy, choć z braku chętnych często organizowali je po prostu sowieccy spadochroniarze lub miejscowi „zawodowi rewolucjoniści”, od czasów KPP zwani *funkami*. Kontakty pomiędzy poszczególnymi komitetami utrzymywane były poprzez łączników³.

Nowy, legalny, a więc nieznanym jeszcze członkom, okres działalności partii rozpoczęli komuniści w Polsce Lubelskiej w pierwszych dniach sierpnia 1944 r. W Lublinie miejsce trójki kierowniczej, czyli ludzi z „grup inicjatywnych”, zajęło Biuro Polityczne KC⁴, personalnie bardziej związane

¹ P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2003, s. 96–101.

² *Ibidem*, s. 110–112, 399.

³ E. Olszewski, *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie 1942–1948*, Lublin 1979, s. 46–47; P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 111–112.

⁴ „Niestatutowa” rola Biura Politycznego KC powodowała, że jego istnienie nie było ujawniane aż do lata 1945 r. W. Horst, *Kancelarie i archiwa Centralnego Komitetu Wykonaw-*

z Centralnym Biurem Komunistów Polskich i ustosunkowane w WKP(b), choć sekretarzem generalnym pozostał Władysław Gomułka. Skład samego KC ustalony został na przełomie sierpnia i września tego roku⁵. Pierwsze tygodnie działalności KC, podobnie jak w okresie konspiracyjnym, charakteryzowały się szcątkowym aparatem etatowym partii, co powodowało koncentrowanie się działań władz centralnych wokół sekretarza generalnego. Centralne władze zasilane były stopniowo działaczami z ZSRR, zaś w terenie odbywał się wzmożony werbunek chętnych do zasilenia rodzącej się partii władzy⁶. Najszybciej struktury terenowe zaczęły funkcjonować w południowej części województwa lubelskiego, pod koniec lipca pierwsze komórki PPR pojawiły się w Białostockiem i na Mazowszu, w następnych miesiącach w województwie kieleckim i rzeszowskim⁷. Z uwagi na pierwszeństwo obsadzania niezbyt licznymi zwolennikami komunizmu organów państwowych oraz struktur resortu bezpieczeństwa, dla organizacji partyjnej przez dłuższy czas charakterystyczne były luki kadrowe⁸.

Wpływ na ostateczny kształt przyszłej instrukcji organizacyjnej miały niewątpliwie dyskusje wewnątrzpartyjne prowadzone w okresie Polski Lubelskiej. Okazją do pierwszej z nich była narada delegatów PPR zorganizowana w Lublinie 5 sierpnia 1944 r. z udziałem trzech ważnych członków KC: Władysława Gomułki, Ignacego Loga-Sowińskiego i Hilarego Minca. Potwierdzono sowiecką zasadę tzw. centralizmu demokratycznego (ros. *демократический централизм*), który miał obowiązywać po okupacyjnym okresie znacznej swobody poszczególnych komórek partyjnych, czyli bezwzględnego podporządkowania instancji niższych wyższym, ustalono potrzebę uporządkowania organizacji, wprowadzenia rejestru członków na terenie działania danych komitetów oraz wstępne zasady przyjmowania nowych⁹.

czego Polskiej Partii Socjalistycznej, Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej i Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (1944–1990), Warszawa 2006, s. 82–83.

⁵ P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 398.

⁶ W. Horst, *op. cit.*, s. 88. Warto w tym miejscu zauważyć, że akces do PPR zgłaszał specyficzny element społeczny, co powtarza się w źródłach archiwalnych dotyczących różnych części Polski Lubelskiej przytaczanych w opracowaniach. Zob. P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 399–400; D. Magier, *Polska Partia Robotnicza. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, w: *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2012, s. 468–469.

⁷ Zob. W. Góra, N. Kołomejczyk, *Z materiałów o rozwoju organizacyjnym PPR w drugiej połowie 1944 r.*, „Z Pola Walki” 1958, 1, s. 136–146.

⁸ E. Olszewski, *op. cit.*, s. 133.

⁹ *Ibidem*, s. 132–133. Ustalono, że członkiem PPR mogła zostać osoba, która złoży deklarację przystąpienia, przyjmująca ideologiczne zasady partii. Potwierdzano tym samym zasady wprowadzone okólnikiem z 1942 r. *Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948*, red. M. Malinowski, Warszawa 1984, s. 58–59. Była to stara leninowska koncepcja członkostwa partii komunistycznej, zakładająca, że członkiem organizacji mógł być

Omówiono strukturę partii, sieć najmniejszych komórek, wreszcie wysokość składek¹⁰.

10 września 1944 r. KC uchwalił „Instrukcję organizacyjną dla organizacji partyjnych na wyzwolonych terenach Polski”, która określała wymogi członkowskie, strukturę wewnętrzną PPR, sposób tworzenia komórek partyjnych, powoływania komitetów, sposób przyjmowania członków i zasady sprawozdawczości. Rozwiązanie w niej zastosowane w istocie stanowiło recepcję wzoru sowieckiego, czyli organizacji wewnętrznej WKP(b)¹¹.

Instrukcja KC zatwierdzona została przez BP KC PPR 15 września 1944 r.¹², po czym wydano polecenie jej wydruku w drukarni PPR¹³, i to ona stała się podstawą niniejszej edycji. Dokument przechowywany jest w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie, w zespole archiwalnym: Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny, pod sygn. 295/VII-6, s. 7–11. Instrukcja została następnie rozesłana do podległych jednostek w formie wspomnianej wyżej lub odpisów wykonanych na maszynie do pisania. Autorowi znany jest odpis „Instrukcji”, przechowywany w Archiwum Państwowym w Lublinie w zespole: Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, sygn. 6, s. 84–89¹⁴. W roku 1945 instrukcja została opublikowana również w wewnątrzpartyjnej, drukowa-

tylko ten, kto uznawał jej program, popierał ją materialnie i przynależał do jednej z komórek. Dzięki temu główną cechą takiej partii miała być „awangardowość”, czyli ciągły wysiłek utrzymywania „dyktatury proletariatu”. S. Dziabała, *Struktura i zasady organizacyjne PZPR*, w: *PZPR (1948–1978)*, red. A. Dobieszewski, J. Gołębiowski, Warszawa 1978, s. 141; S. Głowacki, *Zasady funkcjonowania PZPR*, w: *Podstawy wiedzy o PZPR*, red. B. Kowalewska, E. Mulicka, Warszawa 1989, s. 46. W trakcie dyskusji uwidocznił się również problem pogodzenia próby umasowienia partii z ideowością członków. Oznaczał on dosyć poważny dylemat wielu dawnych członków b. KPP, który zaistniał jeszcze w okresie okupacji niemieckiej: czy identyfikować się z nową partią koniunkturalnie unikającą słowa „komunizm”, by nie utrudniać sobie werbunku z jednej strony, a z drugiej czy zaakceptować towarzyszy partyjnych zwerbowanych w czasie okupacji na podstawie innych pryncypiów niż ideologia. Dylemat ten władze partii określały mianem „sekcjarstwa”. E. Olszewski, *op. cit.*, s. 132–133; P. Gontarczyk, *op. cit.*, s. 95–96.

¹⁰ E. Olszewski, *op. cit.*, s. 135.

¹¹ *Ibidem*, s. 138.

¹² *Ibidem*, s. 89.

¹³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny [dalej: AAN, PPR KC], sygn. 295/VII-6, s. 12.

¹⁴ Odpis „Instrukcji” z kancelarii KP PPR w Radzynie Podlaskim zawiera wiele błędów, zarówno językowych, jak i merytorycznych, co tłumaczyć należy zapewne nieporadnością biurową pracowników partii komunistycznej w owym czasie. Zob. D. Magier, *Czynności kancelaryjne w komitetach PPR. Przyczynek do badań nad systemami kancelaryjnymi struktur partii komunistycznej w Polsce*, w: *Partia komunistyczna w Polsce – struktury, ludzie, dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin–Radzyn Podlaski 2012, s. 505–506.

nej w Łodzi, broszurce z serii „Biblioteczka Peperowca”¹⁵, zaś w 1959 r. uwzględniono ją w wydawnictwie: *PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego VIII 1944 – XII 1945*¹⁶.

Dokument nie jest nieznany, odwołują się do niego autorzy opracowań dotyczących początków PPR, w tym na Lubelszczyźnie, nigdy jednak nie charakteryzując go bliżej¹⁷. Z tego względu, a przede wszystkim z uwagi na niewątpliwe znaczenie dla organizacji partii władzy w jakże istotnym okresie jej umacniania się w polskim systemie politycznym (tym bardziej że stanowiła podstawowy dokument organizacyjny PPR do czasu uchwalenia statutu partii przez I Zjazd PPR w grudniu 1945 r.¹⁸), pełna, krytyczna, oparta na najnowszych wynikach badań prezentacja „Instrukcji” wydaje się uzasadniona.

Edycja dokumentu przygotowana została na podstawie Ihnatowiczowskiego *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*¹⁹. Pisownia oraz interpunkcja zostały zmodernizowane. Dotyczy to także zmiany zapisu wielkimi literami niektórych wyrazów ujętych w źródle (np. Komitety Powiatowe, Komitety Dzielnicowe). Zachowano natomiast pisownię wielką literą słowa „Partia”, wskazującą na charakterystyczny, zaangażowany stosunek środowiska komunistycznego do partii-matki. Zastosowano przypisy bez rozróżniania na tekstowe i rzeczowe. W nawiasie kwadratowym umieszczono uzupełnienia wprowadzone do źródła.

¹⁵ *O partii*, Warszawa 1945.

¹⁶ *PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego VIII 1944 – XII 1948*, Warszawa 1959, s. 20–29.

¹⁷ Odwołuje się do jej wersji z broszury z 1945 r. E. Mysłowski, *Rozwój organizacyjny PPR w woj. lubelskim w drugiej połowie 1944 roku*, „Rocznik Lubelski” 1962, 5, s. 207; cały akapit poświęca „Instrukcji” E. Olszewski, *op. cit.*, s. 137; wspomina o jej zatwierdzeniu przez BP KC PPR W. Horst, *op. cit.*, s. 89.

¹⁸ E. Mysłowski, *op. cit.*, s. 208.

¹⁹ I. Ihnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, 7, s. 99–124.

DOKUMENT

INSTRUKCJA ORGANIZACYJNA DLA ORGANIZACJI PARTYJNYCH
NA WYZWOLONYCH TERENACH POLSKI

I. Komórka partyjna

Podstawowym ogniwem naszej Partii jest komórka. Każdy członek Partii musi być członkiem komórki, bowiem przynależność do Partii określa się przez przynależność do komórki. Kto nie należy do komórki partyjnej, nie może być uważany za członka Partii i nie otrzyma legitymacji partyjnej.

Członkowie Partii organizują się w komórkach partyjnych istniejących przy warsztatach pracy, w których są zatrudnieni. Tak więc członkowie Partii zatrudnieni w fabrykach, przedsiębiorstwach, instytucjach państwowych, samorządowych, spółdzielczych itp., bez względu na charakter zatrudnienia (robotnik fizyczny, pracownik umysłowy), przynależą do tej komórki partyjnej, która istnieje w ich zakładzie pracy, niezależnie od miejsca zamieszkania.

Członkowie Partii zatrudnieni w drobnych zakładach przemysłowych i handlowych organizują się w komórkach terenowych (ulicznych) na terenie rozmieszczenia ich zakładów. Do komórek tych przynależą również członkowie Partii chałupnicy oraz niepracujący zawodowo. Zasięg terytorialny komórek terenowych określa miejski, względnie dzielnicowy, komitet Partii. W miarę potrzeby komitety miejskie i dzielnicowe organizują ogólne zebrania członków Partii wg zawodów, np. szewców, krawców itp.

Członkowie Partii zamieszkali na wsi i niezatrudnieni w żadnych przedsiębiorstwach lub instytucjach organizują się w komórkach terenowych, które swoim zasięgiem terytorialnym obejmują obszar wsi lub gromady.

Na czele komórki stoi sekretarz, który jest odpowiedzialny za całość pracy komórki. Kierownictwo komórki składa się przynajmniej z 2 osób: sekretarza i jego zastępcy. W większych zakładach i instytucjach, gdzie ilość członków Partii nie przekracza 50 osób, należy wybierać komitet partyjny. Pracą komórek kierują bezpośrednio komitety miejskie, dzielnicowe lub powiatowe.

II. Komitety partyjne

We wszystkich miastach mniejszych włącznie do miast powiatowych należy organizować komitety miejskie złożone [z] od 7 do 11 członków, które podlegają komitetowi powiatowemu.

We wszystkich miastach wojewódzkich komitety miejskie złożone [z] od 15 do 25 członków podlegają komitetowi obwodowemu.

Komitety partyjne miast wojewódzkich mogą podzielić obszar miast na dzielnice partyjne, na czele których stoi komitet dzielnicowy, złożony [z] od 8 do 17 ludzi.

Komitet powiatowy obejmuje swą działalnością obszar danego powiatu, składa się [z] od 9 do 17 członków i podlega komitetowi obwodowemu.

Komitet obwodowy obejmuje swą działalnością teren danego województwa, składa się [z] od 17 do 20 członków i podlega Komitetowi Centralnemu.

O potrzebie organizowania komitetów gminnych decyduje komitet powiatowy. Komitety gminne należy budować wówczas, kiedy ilość komórek partyjnych na terenie gminy wynosić będzie powyżej 5.

Komitety miejskie i dzielnicowe (względnie gminne) odbywają plenarne posiedzenia nie rzadziej niż dwa razy w miesiącu. Komitety powiatowe i wojewódzkie²⁰ odbywają plenarne posiedzenia nie rzadziej niż raz w miesiącu. W miarę potrzeby komitety wojewódzkie, powiatowe i miejskie zwołują zebrania aktywu partyjnego z udziałem członków komitetów dzielnicowych, miejskich oraz sekretarzy komórek i ich zastępców.

Wybory komitetów

1. Komitety partyjne miejskie, włącznie do miast powiatowych, winny być w zasadzie wybierane na walnych zebraniach wszystkich członków Partii.
2. Pozostałe komitety należy wybierać na konferencjach delegatów przy ustalonej przez komitet zwołujący konferencję proporcji członków Partii reprezentowanych przez każdego delegata.
3. Wszystkie komitety partyjne wybierają ze swego grona egzekutywę komitetu, złożoną [z] od 5 do 9 osób.
4. Na czele każdego komitetu stoi sekretarz, który jest odpowiedzialny za całość pracy komitetu.
5. Każdy z członków komitetu odpowiada za przydzielony mu dział pracy partyjnej.

III. Wydział i instruktorzy komitetów

W celu rozwinięcia i uprawnienia pracy partyjnej oraz rozbudowy organizacji obwodowe komitety partyjne oraz komitety miejskie w mia-

²⁰ Wzmianka o komitecie wojewódzkim stanowi niekonsekwencję, skoro teren województwa miał obejmować komitet obwodowy. Zapewne spowodowana była ona wypie- raniem tradycji KPP-owskiej i praktyki sowieckiej przez realia polskie.

stach wojewódzkich winny zorganizować wydziały, komitety powiatowe i dzielnicowe posiadać instruktorów dla ważniejszych zagadnień pracy partyjnej. Na czele wydziału stoi w zasadzie członek danego komitetu.

Do najważniejszych wydziałów, do zorganizowania których należy natychmiast przystąpić, należą:

- a) Wydział Organizacyjny,
- b) Wydział Propagandy i Agitacji,
- c) Wydział Kadr²¹ Partyjnych,
- d) Wydział Rolny,
- e) Wydział Zawodowy,

przy czym ten ostatni należy zorganizować już przy komitetach miejskich, poczynając od miast powiatowych.

Zadania Wydziału Organizacyjnego

Wydział ten winien być najliczniejszy. Zadaniem jego jest kierować całą partyjną organizacyjną pracą, w szczególności:

1. Organizowanie nowych organizacji partyjnych w powiatach, miastach, gminach i gromadach.
2. Organizacyjne wzmacnianie komitetów o organizacje partyjne na wszystkich szczeblach.
3. Sprawowanie kontroli wypełnienia przez dołowe organizacje partyjne uchwał Centralnego Komitetu Partii²².

Podobne zadania stoją przed instruktorami komitetów powiatowych i dzielnicowych.

W Wydziale Organizacyjnym winni być wyznaczeni tow.[arzysze]²³ odpowiedzialni za:

- 1) pracę partyjną wśród robotników przemysłowych,
- 2) pracę członków Partii wchodzących w skład rad narodowych,
- 3) pracę wśród inteligencji,
- 4) pracę Związku Walki Młodych,
- 5) pracę partyjną po linii bezpieczeństwa publicznego [sic! – przyp. aut.],
- 6) pracę partyjną dla organizowania szerokiej pomocy społeczeństwa rannym żołnierzom i Wojsku Polskiemu,
- 7) pracę gospodarczą (kooperatywy, organizowanie stołówek, zaopatrzenia itp.).

²¹ W oryg. błędna odmiana słowa „kadry” (w dokumencie w dopełniaczu – „kadrow”). Podobnie w pozostałej części dokumentu.

²² Zruszczenie szyku wyrazów w zdaniu (ros. *Центральный комитет партии*).

²³ W oryg.: „tow. tow.”

Zadania Wydziału Propagandy i Agitacji

Do zadań Wydziału należy kierownictwo całą partyjno-polityczną propagandą Partii, w szczególności:

1. Udzielanie pomocy i instruowanie podległych sobie komitetów partyjnych o organizacji propagandy prasowej i ustnej.
2. Zorganizowanie grup propagandzistów i referentów dla politycznej pracy masowej.
3. Organizowanie bibliotek przy komitetach partyjnych.
4. Organizowanie kulturalno-masowej roboty Partii ze szczególnym zwróceniem uwagi na odcinek ruchu młodzieżowego.
5. Pomoc członkom Partii pracującym w szkolnictwie, w Związku Nauczycielstwa [Polskiego], w Związkach Literatów²⁴ i Dziennikarzy²⁵.
6. Sprawowanie kontroli nad wypełnieniem uchwał KC Partii po linii agitacyjno-propagandowej pracy Partii.

Zadania Wydziału Kadr

1. Przeprowadzenie ewidencji kadr partyjnych we wszystkich ogniwach organizacji partyjnych i sporządzenia wykazów rozmieszczenia kadr pracujących:
 - a) w aparacie administracyjno-państwowym i samorządowym,
 - b) w aparacie bezpieczeństwa publicznego,
 - c) w aparacie partyjnym.
2. Zorganizowanie i prowadzenie krótkoterminowych kursów instruktorów przy komitetach miejskich i powiatowych oraz krótkoterminowych szkół partyjnych przy komitetach obwodowych.
3. Dobór nowych kadr i właściwe ich rozmieszczenie odpowiadające potrzebom poszczególnych odcinków pracy.

Zadania Wydziału Rolnego²⁶

Wydział Rolny odpowiedzialny jest za pracę partyjną prowadzoną wśród chłopów i robotników rolnych. Do szczególnych jego zadań należy:

²⁴ Właśc. Związek Zawodowy Literatów Polskich.

²⁵ Właśc. Związek Zawodowy Dziennikarzy RP.

²⁶ Podtytuł wyróżniony jedynie w wersji dokumentu z KP PPR w Radzynie Podlaskim (Archiwum Państwowe w Lublinie, Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, sygn. 6, s. 86). W broszurze KC błąd redakcyjny polegający na braku wyróżnienia podrozdziału (AAN, PPR KC, sygn. 295/VII-6, s. 8a).

1. Kierowanie pracą dla realizacji dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o reformie rolnej²⁷. Wydział powinien rozpracować wszystkie elementy organizacyjne w kampanii partyjnej dla przeprowadzenia reformy rolnej.
2. Kierowanie pracą partyjną w akcji realizowania dekretów PKWN o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach produktów rolnych na rzecz państwa²⁸.
3. Sprawowanie kontroli nad wypełnieniem przez niżej stojące organizacje partyjne uchwał KC partii dotyczących pracy partyjnej na wsi.

Zadania Wydziału Zawodowego

Wydział Zawodowy odpowiedzialny jest za pracę w dziedzinie organizowania związków zawodowych i za kierowanie pracą członków Partii w związkach zawodowych, jak też sprawuje kontrolę nad wypełnieniem przez niżej stojące organizacje partyjne uchwał KC Partii odnośnie pracy i zadań związków zawodowych.

IV. Ewidencja członków partii

Wszystkie organizacje partyjne muszą uporządkować ewidencję członków Partii. Komitet Centralny musi posiadać imienny wykaz wszystkich członków Partii, jak też imienny wykaz wszystkich komitetów partyjnych, tj. fabrycznych, dzielnicowych, miejskich, powiatowych i obwodowych. Wydany przez Komitet Centralny kwestionariusz (ankieta) winien być wypełniony przez każdego członka partii do dnia 1 grudnia 1944 r. Wszystkie wypełnione kwestionariusze należy odesłać za pośrednictwem właściwych komitetów do Komitetu Centralnego Partii.

Sporządzenie ewidencji członków Partii zorganizować należy w sposób następujący:

1. Natychmiast po otrzymaniu kwestionariuszy w liczbie odpowiadającej potrzebom danych organizacji należy je rozesłać sekretarzom komórek partyjnych.
2. Sekretarz komórki zwołuje zebranie wszystkich członków komórki w celu pouczenia ich, jak należy wypełnić kwestionariusz. Na zebraniu należy

²⁷ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dz. U. 1944, nr 4, poz. 17.

²⁸ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 18 sierpnia 1944 r. o wojennych świadczeniach rzeczowych – obowiązkowych dostawach zbóż i ziemniaków dla państwa, Dz. U. 1944, nr 3, poz. 9.

- ustalić termin oddania wypełnionych kwestionariuszy upoważnionemu w tym celu towarzyszowi. Ewidencję członków Partii nie ujętych dotychczas w komórki partyjne przeprowadzają najbliższe dołowym ogniom organizacyjnym komitety, tj. dzielnicowe, miejskie lub gminne.
3. Do czasu zanim nie wydane zostaną instrukcje, komitety partyjne nie przechowują u siebie odpisów kwestionariuszy, lecz na ich podstawie sporządzają dla swoich potrzeb ewidencyjnych imienny spis członków na terenach objętych ich działalnością. Kwestionariusze odsyłają do KC Partii za pośrednictwem właściwych komitetów, bądź też bezpośrednio, przesyłając tylko wykaz członków Partii na swoim terenie zwierzchnim komitetom. Wykazy imienne członków Partii pozostałe w komitetach muszą być pilnie strzeżone i traktowane jako ściśle tajne.
 4. Członkowie wszystkich komitetów partyjnych, sekretarze komórek, członkowie rad narodowych i cały inny aktyw partyjny, prócz kwestionariuszy, nadsyłać muszą swoją autobiografię (życiorys) w sposób wyżej wskazany Komitetowi Centralnemu Partii.
 5. Kwestionariusz nowo wstępujących członków przysyłać należy natychmiast do KC Partii.

V. Przyjmowanie nowych członków i kampania werbunkowa Partii

Polska Partia Robotnicza przez swą walkę z okupantem niemieckim o wolność Polski i przez swe wytyczne programowe, odpowiadające interesom najszerzych mas robotniczych, chłopskich i inteligenckich, przez zwalczanie reakcji polskiej i zakładanie fundamentów demokratycznych budującej się Polski, zdobyła sobie popularność i sympatię wśród najszerzych mas ludowych, a szczególnie wśród robotników.

Ciężkie warunki pracy pod okupacją niemiecką uniemożliwiły niejednokrotnie organizatorom PPR dotarcie do różnych zakątków Polski dla organizacyjnego ujęcia w ramy Partii szeregu swoich zwolenników. Zwolennicy ci i dzisiaj jeszcze nie są ujęci w poważniejszej części w szeregi organizacji partyjnej. Na wyzwolonych terenach Polski powstają nowe organizacje partyjne, często nawet żywiłowo, bez organizacyjnego udziału istniejących ogniw partyjnych. Wszędzie napływa fala nowych członków.

Otwierając szeroko wrota naszej Partii dla wszystkich uznających zasady deklaracji programowej PPR²⁹ i posiadających naszą linię polityczną,

²⁹ *O co walczymy? Deklaracja Programowa Polskiej Partii Robotniczej* (Warszawa 1943) – tzw. druga deklaracja programowa PPR zredagowana przez Władysława Gomółkę w listopadzie 1943 r.

Komitet Centralny poleca wszystkim swoim organizacjom co następuje:

1. Rozwinąć szeroką akcję propagandową celem ogarnięcia całego kraju siecią organizacji partyjnych. Zgodnie z niniejszą instrukcją, wszędzie budować należy komitety partyjne, przyjmując w szeregi Partii zwolenników PPR. Nie powinno być fabryki czy instytucji, gdzie by nie istniała komórka PPR.
2. Przyjmowanie nowych członków Partii odbywać się winno przez komórki partyjne z późniejszym zatwierdzeniem przez najbliższych stojących komitety partyjne. Tam, gdzie już istnieje organizacja partyjna (komórki, komitety), kandydat wstępujący do partii winien mieć referencje (zaświadczenie) dwóch członków Partii, którzy potwierdzają jego polityczną i moralną uczciwość. Tam, gdzie organizacja partyjna nie istniała, organizatorzy winni wyłonić komitet organizacyjny PPR (miejski, fabryczny), złożony z 3 członków, którzy przeprowadzą werbunek i rejestrację członków Partii, podpisują kwestionariusze nowo [w]stępujących członków. Komitet Organizacyjny w powiązaniu i porozumieniu z właściwym zwierzchnim komitetem partyjnym zwołać winien zebranie zapisanych do Partii członków i przeprowadzić wybory kierownictwa komórki partyjnej lub komitetu partyjnego nowo powstałej organizacji.
3. Formalne i faktyczne przyjęcie wszystkich nowo wstępujących do Partii członków potwierdzi Komitet Centralny przez wydanie legitymacji partyjnej na zasadzie kwestionariusza i autobiografii³⁰, nadesłanych przez komitety miejscowe.
4. Do czasu wydania stałych legitymacji partyjnych członkowie partii i nowo wstępujący otrzymają tymczasowe legitymacje partyjne z ważnością na okres trzech miesięcy od daty wystawienia. Tymczasowe legitymacje partyjne wystawiają powiatowe i miejskie komitety partyjne na wniosek organizacji (komórek) partyjnych, po wypełnieniu kwestionariusza przez członka Partii lub nowo wstępującego członka. Komitety partyjne prowadzą rejestrację imienną wszystkich członków, którym wydane zostały tymczasowe legitymacje.
5. Do partii nie mogą być przyjmowani różni karierowicze, polityczni spekulanci, elementy niezwiązane z ideologią naszej Partii i o niskiej wartości moralnej. Przy przyjmowaniu do Partii zwracać należy szczególną uwagę na kontrolę kandydatów ze środowiska pozarobotniczego, chłopskiego i inteligenckiego.

³⁰ W znaczeniu: na podstawie kwestionariusza i autobiografii.

VI. Składki partyjne

Każdy członek partii opłaca co miesiąc składkę partyjną ustaloną tymczasowo w wysokości 2% zarobku miesięcznego, nie mniej jednak aniżeli zł 5 na miesiąc. Składki pobiera sekretarz komórki. Tam, gdzie organizacyjny stan nie jest jeszcze uporządkowany, składki winien ściągać komitet partyjny. Za legitymację partyjną członek Partii opłaca zł 5.

Członek wpłacający składkę partyjną winien podpisać się na liście w tym celu sporządzonej, dopóki nie otrzyma legitymacji partyjnej, w której opłata składek będzie odpowiednio poświadczona.

VII. Sprawozdawczość komitetów

Niezależnie od sprawozdań, które winien zdawać komitet partyjny wyżej postawionemu komitetowi Partii, wszystkie komitety powiatowe i miejskie (działające na prawach komitetów powiatowych) winny składać raz w miesiącu pisemne sprawozdania Komitetowi Centralnemu Partii³¹.

Komitet Centralny
Polskiej Partii Robotniczej

Dnia 10 września 1944 r.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

Źródła

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Polska Partia Robotnicza Komitet Centralny, sygn. 295/VII-6.

Archiwum Państwowe w Lublinie, Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej w Radzynie Podlaskim, sygn. 6.

Dz. U. 1944, nr 3, poz. 9.

Dz. U. 1944, nr 4, poz. 17.

O co walczymy? Deklaracja Programowa Polskiej Partii Robotniczej, Warszawa 1943.

Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948, red. M. Malinowski, Warszawa 1984.

PPR. Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego VIII 1944 – XII 1948, Warszawa 1959.

³¹ Szczegółową „Instrukcję w sprawie składania sprawozdań przez organizacje partyjne” uchwalono 2 X 1944 r. Zob. *PPR. Rezolucje*, s. 52–55.

Opracowania

- Dziabala S., *Struktura i zasady organizacyjne PZPR*, w: *PZPR (1948–1978)*, red. A. Dobieszewski, J. Gołębiowski, Warszawa 1978.
- Głowacki S., *Zasady funkcjonowania PZPR*, w: *Podstawy wiedzy o PZPR*, red. B. Kowalewska, E. Mulicka, Warszawa 1989.
- Gontarczyk P., *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2003.
- Góra W., Kołomejczyk N., *Z materiałów o rozwoju organizacyjnym PPR w drugiej połowie 1944 r.*, „Z Pola Walki” 1958, 1.
- Horst W., *Kancelarie i archiwa Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej, Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej i Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (1944–1990)*, Warszawa 2006.
- Ignatowicz I., *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, 7.
- Magier D., *Czynności kancelaryjne w komitetach PPR. Przyczynek do badań nad systemami kancelaryjnymi struktur partii komunistycznej w Polsce*, w: *Partia komunistyczna w Polsce – struktury, ludzie, dokumentacja*, red. D. Magier, Lublin–Radzyń Podlaski 2012.
- Magier D., *Polska Partia Robotnicza. Paradygmat badawczy na czasy po komunizmie*, w: *Powiat Siedlce w pierwszej dekadzie rządów komunistycznych*, red. K. Krajewski, Warszawa 2012.
- Mysłowski E., *Rozwój organizacyjny PPR w woj. lubelskim w drugiej połowie 1944 roku*, „Rocznik Lubelski” 1962, 5.
- Olszewski E., *Polska Partia Robotnicza na Lubelszczyźnie 1942–1948*, Lublin 1979.
- O partii*, Warszawa 1945.

ABSTRACT

The new political scene that unfolded in Poland after the communist authority had been established by the Soviet army in 1944, required some organizational arrangements in the Polish Workers' Party as its membership started to increase rapidly. The following material is intended to present the first organizational instruction of the party, dating from September 10, 1944, which was valid until the adoption of the PPR's statute at the end of 1945. It described membership requirements, the PPR's internal structure, methods of establishing new communist organizations, appointing committees, principles of admitting new members and reporting rules. The model applied in the instruction in fact followed the pattern of the Soviet communist party.

Key words: instruction, organization, communist party, Polish Workers' Party, PPR, structure

NOTA O AUTORZE

Dariusz Magier (ur. w 1971 r.) – profesor Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, gdzie na Wydziale Humanistycznym pełni funkcję kierownika Zakładu Archiwistyki. Jego zainteresowania badawcze to: archiwistyka, dzieje kancelarii XX w., historia najnowsza. Autor m.in. książki: *System biurokratyczny PZPR w województwie białsko-podlaskim w latach 1975–1990* (Siedlce 2013). E-mail: dariusz.magier@uph.edu.pl